

РОЗДІЛ VI. МЕНЕДЖМЕНТ ОСВІТИ: ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

УДК 140.8:378.14(477)

Іван Аносов

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНЕ ВЧЕННЯ ЯК ОСНОВА ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА

У статті автор визначає умови ефективності управління професійною підготовкою педагогів у межах філософсько-антропологічного вчення та встановлює складові управління процесом професійної підготовки педагогів. У процесі дослідження встановлено, що умовами ефективності управління професійною підготовкою педагогів у межах філософсько-антропологічного вчення є: поліпшення управління за рахунок уваги до диференційованих потреб студентів і викладачів; управління в контексті особистісно-орієнтованих мети, стратегії, структури; урахування природних можливостей особистості в процесі інноваційної діяльності. Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо аналіз акмеології навчання й виховання в контексті філософсько-антропологічного вчення.

Ключові слова: *філософсько-антропологічне вчення, методологія, саморозвиток людини, особистість, освіта, гуманістична парадигма, педагогічна система, професійна підготовка, педагогіка, антропогенез, акмеологія.*

Постановка проблеми. Плюралізм, поліпарадигмальність і гетерогенність, невизначеність як характерні риси постмодерністського середовища сучасного суспільства вимагають від науки й освіти забезпечення людини таким знанням, що має особистісну природу, є певним ресурсом саморозвитку людини, дієвим механізмом мінімізації суперечностей соціуму, динамічним процесом, суспільною й особистісною цінністю, конкурентною перевагою у праці тощо.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій свідчить, що філософсько-антропологічне вчення може виступати методологічною основою забезпечення професійної підготовки педагогів, що набуває пріоритетного значення, а перехід освіти з формування особистості на стратегію її розвитку й саморозвитку вже частково реалізується в особистісно орієнтованих, гуманістичних парадигмах і педагогічних системах, що знаходить відображення в наукових розробках педагогічних проблем (А. Алексюк, Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанський, В. Загвязинський, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко), соціально-освітніх (І. Бойченко, В. Воронкова, М. Євтух, Т. Розова, Г. Філіпчук), антропологічних проблем (Б. Бім-Бад, О. Больнов, І. Дерболав, В. Загороднюк, М. Култаєва, А. Лой, В. Макареня, В. Максакова, О. Огурцов, І. Предборська, І. Радіонова, Х. Рот, І. Степаненко, В. Табачковський, Т. Троїцька, Н. Хамітов, А. Черній і багато інших).

У контексті професійної підготовки педагогів значний внесок зробили О. Абдулліна, О. Глузман, Н. Дем'яненко, М. Елькін, С. Єлканов, І. Зязюн, Б. Корольов, Н. Кузьміна, Є. Павлютенков, П. Підкасистий, О. Савченко, С. Сагарда, С. Сисоєва, М. Шкіль та ін.

Разом із тим, аналіз сучасної освітньої діяльності демонструє низку суперечностей у теорії та практиці управління якістю вищої освіти, головними серед яких у зазначеному контексті слід вважати такі:

- сучасна освіта розвивається в умовах дії різноманітних тенденцій, підходів, чинників, що впливають на неї неоднозначно, при цьому концептуалізація зусиль і прагнень до реалізації проголошених та задекларованих цілей і цінностей вищої освіти майже відсутня;

- освіта все більше орієнтується на створення можливостей для формування індивідуальностей, які мають власну позицію й уміють цінувати думку інших, спроможні вести автентичний діалог із представниками інших культур тощо, водночас навчальна діяльність зазвичай спрямована на оволодіння певним обсягом предметів (дисциплін), які так само неоднозначно й суперечливо презентують викладачі й відтворюють студенти;

- не припиняється ідейна боротьба двох протилежних розумінь сутності освіти, що позначається на змісті, формах та швидкості модернізаційних змін: відродження первісної ідеї про освіту як природну адаптивну стратегію людини (Аристотель, І. Кант, Г. В. Ф. Гегель та ін.), як систему, що надає не стільки професію, скільки життєві орієнтири, певний світогляд (Е. Гусинський, Дж. Г. Ньюмен, Х. Ортега-і-Гассет, Є. Ігнат'єва, В. Кремень, Л. Мікешина, В. Табачковський, М. Шелер та інші), і традиційне розуміння навчання як засвоєння великого обсягу інформації, зміст та обсяг якої визначаються стандартами ВНЗ, викладачами;

- освіта має забезпечити людину вмінням орієнтуватись у величезному обсязі інформації, що містить закони розвитку світу, структурувати, осмислювати й використовувати її на практиці, добудовуючи картини світу, «донавчаючи і перенавчаючи себе», проте навчальні плани, педагогічні концепції не орієнтовані на подібну діяльність.

Таким чином, професійно-педагогічна освіта, яка повинна поєднувати методологічну, загальнопедагогічну, предметно-професійну й технологічну частини, не спирається достатньою мірою на філософсько-антропологічний потенціал. У помітних зрушеннях від соціоцентрованого до людиноцентрованого розуміння освіти як підсистеми особистості, «яка формується разом із особистістю», до визнання освіти не стільки навчальною діяльністю, скільки соціокультурною цінністю й діяльністю, що орієнтована на досягнення універсальних законів, ми у здійсненні освітніх перетворень спостерігаємо певний консерватизм, інерційність і «великі сподівання» на антропологізацію освіти.

Мета статті – спираючись на багатий потенціал філософсько-антропологічного вчення, визначити умови ефективності управління професійною підготовкою педагогів у межах антропологічно спрямованого підходу та встановити складові управління процесом професійної підготовки педагогів.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано інтерпретаційно-аналітичний метод, на основі якого здійснювалося вивчення, теоретичний аналіз і синтез філософських, педагогічних та психологічних праць, офіційних і нормативних документів, навчальних програм, підручників і посібників, емпіричних джерел із узагальненням досвіду професійної підготовки студентів педагогічного університету; метод критично-конструктивного аналізу, який дав змогу виявити тенденції інтеграції філософсько-антропологічної думки в теорію і практику професійної підготовки студентів педагогічного університету.

Виклад основного матеріалу. У змістовній, концептуальній розробці уявлень про професійний розвиток особистості важливу роль відіграє модель професійно-педагогічної підготовки. Якщо звернутися до моделей особистості й діяльності педагога, то стає очевидним, що це не може бути одномірною моделлю, описом виду діяльності чи абстрактною моделлю узагальнення професійно-особистісних якостей [3, 233–235]. Це повинна бути модель складноорганізованої діяльності, що включає професійний профіль регуляторів праці – об'єкта, суб'єкта, суб'єкт-об'єктних відносин. У професії вчителя всі ці регулятори мають не лише предметну, а й особистісну спрямованість, у чому виражається специфіка педагогічної діяльності. Отже особистість – це основний, системоутворювальний чинник професіограми педагога, звідки впливає й особливість управління професійною підготовкою в педагогічному університеті: воно повинно бути антропологічно спрямованим на виховання особистості майбутнього вчителя.

З метою підготовки вчителя до особистісно-орієнтованої освіти об'єктом професійного розвитку в навчальному закладі повинні стати такі інтегральні характеристики особистості педагога: спрямованість, компетентність, емоційна й поведінкова гнучкість. Ідеї цілісності, єдності особистісного й професійного розвитку людини лежать в основі запропонованої нами концепції антропологічно спрямованого управління, де провідним фактором розвитку є мотиваційно-ціннісна сфера особистості, її активність, потреба в самореалізації.

Як відомо, особистість є суб'єктом і об'єктом антропологічно спрямованого управління в умовах університетської освіти. Стан відносин, цілісність складної соціальної системи залежать передовсім від збалансованості двох підсистем: об'єкта й суб'єкта соціального управління. Об'єктом у психологічному розумінні є спільність людей, об'єднаних у межах даної організації. Але педагогіка, спираючись на положення соціальної

психології, звертає увагу не стільки на колектив, скільки на особистість, у чому й полягає зміст особистісно-орієнтованого підходу в освіті [1, 68].

Щодо провідного характеру антропологічно спрямованого управління професійною підготовкою студентів – розвитку особистості, то правильним є висновок В. Франкла про те, що основною рушійною силою в поведінці особистості є устремління людини до пошуку й реалізації сутності свого життя [4, 183]. Традиційна педагогічна наука і практика, проголошуючи «накопичення знань», формування «вмінь і навичок», у кращому разі – «розвиток інтелекту» й «індивідуальний підхід», ігнорувала потребу молоді в пошуках сенсу життя і діяльності. Тому сьогодні на перший план висувається завдання переорієнтації з особистісно-орієнтованого навчання в старому розумінні на педагогічну взаємодію в системі «особистість-особистість». У цій системі «озброєння знаннями і вміннями» – базове, але не основне завдання, першочерговим же є формування відносин, особистісних сутностей і цінностей життя, професійно-педагогічної діяльності.

Аналізуючи професійний розвиток як безперервний процес самопроекування можна виділити в ньому три основні стадії становлення особистості: самовизначення, самовираження, самореалізація. Саме на останній стадії формується життєва філософія людини, усвідомлюється сутність життя, утверджується суспільна позиція. У результаті суб'єкт, досягнувши професійної компетентності, гармонійно розвиває свою особистість.

Отже, розвиток особистості (її інтегральних характеристик) визначає успіх професійної підготовки й разом із тим удосконалення тієї чи іншої професійної діяльності визначає стратегію розвитку особистості.

Підготовка до професії – це багато в чому вибір між стратегією адаптації, з одного боку, і стратегією вивільнення внутрішніх ресурсів розвитку особистості, що включає вміння розв'язувати ціннісно-моральні проблеми і за необхідності протистояти доквіллю, – з іншого. Тому професійний розвиток майбутнього вчителя – це і результат, і засіб розвитку особистості.

Одним із завдань сучасної системи управління процесом професійної підготовки майбутніх педагогів є створення найбільш сприятливих умов для підвищення активності й самостійності студентів шляхом самоврядування, яке постає як процес перетворення студента з об'єкта на суб'єкт. Мова йде про визнання прав суб'єкта управління не тільки деканатами і кафедрами, а й студентськими групами та окремими студентами.

В особистісно-орієнтованому підході управління процесом професійної підготовки майбутніх педагогів ми виділяємо чотири основні напрями дослідження професійного розвитку особистості: змістовий, динамічний, інституціональний, технологічний. Складовими змістового напрямку є філософське наповнення діяльності; динамічного – поле

професійного розвитку через ідентифікацію до творчої самореалізації; інституційного – організація позитивного, гуманістичного середовища; технологічного – адекватні форми, методи й засоби реалізації антропологічно спрямованого управління в системі професійної підготовки в педагогічному університеті.

Висновки. Таким чином, можна виділити такі умови ефективності управління професійною підготовкою педагогів у межах філософсько-антропологічного вчення: поліпшення управління за рахунок уваги до диференційованих потреб студентів і викладачів; управління в контексті особистісно-орієнтованих мети, стратегії, структури й інших вимірів, урахування природних можливостей особистості у процесі інноваційної діяльності; підвищення уваги до гармонізації взаємовідносин і взаємодії суб'єктів педагогічного процесу.

Можна зазначити, що управління процесом професійної підготовки педагогів на основі філософсько-антропологічного вчення сприяє розвитку гуманістичного світогляду, складовими якого можна вважати органічну орієнтованість на кожну людину як на таку, що має певну цінність і невід'ємні права й обов'язки; визнання антропологічних цінностей (життя, фізичне й психічне здоров'я студента, дотримання його прав і свобод тощо) як пріоритетних; формування ціннісного ставлення до кожного дня й періоду життя; визнання й органічне сприйняття гуманістичних цілей виховання (цілісного розвитку людини як особистості, гармонії з природою, суспільством, собою, створення комфортних емоційних умов у навчальному закладі тощо); орієнтація на виховання як на важливий компонент педагогічного процесу, а також як на взаємодію, діалог, взаємний рух студента і викладача назустріч один одному; усвідомлення того, що успішно навчати й виховувати можна лише за умов взаємної поваги.

Перспективами подальших досліджень у межах філософсько-антропологічного вчення можуть бути: проблеми розвитку дитини в дошкільному періоді, оскільки значні антропологічні навантаження можна зафіксувати лише в перші роки її життя й через антропогенез можна індексувати виміри, що необхідні для вивчення психології учня; філософсько-антропологічне вчення в акмеології навчання і виховання, методологічні проблеми життєтворчості особистості, феноменологічна та культурна антропологія в освіті, що відкриє можливість проведення кросс-культурних порівняльних досліджень антропологічного підходу тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар В. І. Теорія і технологія управління процесом навчання в школі / В. І. Бондар. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2000. – 191 с.
2. Геращенко И. Г. Философско-методологические и социокультурные основания дидактики : дис... докт. филос. наук : 09.00.01. – Саратов, 1995. – 232 с.
3. Панченко Г. Д. Психолого-педагогічна підготовка студентів педвузу – основа їхньої педагогічної творчості / Г. Д. Панченко, Т. С. Коршак, О. Г. Гавриленко // Творча

особистість вчителя : проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – К. : УДПУ, 1997. – С. 233–235.

4. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.

РЕЗЮМЕ

Аносков И. Философско-антропологическое учение как основа теории и практики управления процессом профессиональной подготовки педагога.

В статье автор определяет условия эффективности управления профессиональной подготовкой педагогов в рамках философско-антропологического учения и устанавливает составляющие управления процессом профессиональной подготовки педагогов. В процессе исследования установлено, что условиями эффективности управления профессиональной подготовкой педагогов в рамках философско-антропологического учения являются: улучшение управления за счет внимания к дифференцированным потребностям студентов и преподавателей; управление в контексте личностно-ориентированных цели, стратегии, структуры; учет природных возможностей личности в процессе инновационной деятельности. Перспективным направлением дальнейших исследований считаем анализ акмеологии обучения и воспитания в контексте философско-антропологического учения.

Ключевые слова: философско-антропологическое учение, методология, саморазвитие человека, личность, образование, гуманистическая парадигма, педагогическая система, профессиональная подготовка, педагогика, антропогенез, акмеология.

SUMMARY

Anosov I. Philosophical-anthropological doctrine as a basis for the theory and practice of the teacher training process management.

The author defines the terms of management efficiency by training teachers in the framework of philosophical and anthropological doctrine and establishes the constituent components of the process of teachers training management. The study used the interpretational and analytical method and critical-constructive analysis. With the help of these methods it is established that the conditions of effectiveness of management of teachers training in the framework of philosophical and anthropological doctrine are: improved management attention due to the differentiated needs of students and teachers; management in the context of student-oriented goals, strategy, structure; accounting natural abilities of the individual in the process of innovation; increased attention to the harmonization of relations and interaction between the subjects of the pedagogical process. Management of the teachers training process on the basis of philosophical and anthropological doctrine promotes humanistic outlook, the components of which can be considered as an organic focus for each person as having some value and inalienable rights and responsibilities; recognition of anthropological values (life, physical and mental health of students, respect for their rights and freedoms) as a priority; the formation of the valuable relation to each day and the period of life; recognition and the organic perception of humanistic education (integral development of man as a person, harmony with nature, society, by itself, create a comfortable emotional conditions in an educational institution). It is focused on education as an important component of the educational process, as well as interaction, dialogue, mutual movement of students and teachers to meet each other; awareness that successfully train and educate only in conditions of mutual respect. The results can be used in the preparation of curricula on pedagogy and history of pedagogy, in the writing of textbooks and manuals for students.

Prospects for further research within the philosophical and anthropological doctrine are: the problem of a child development in the preschool period, since significant

anthropological load can be detected only in the first years of his life and can be indexed by anthropogenic measurements needed for the study of the psychology of the student; philosophical and anthropological acmeology doctrine in training and education, methodological problems of vital and creative personality, phenomenological and cultural anthropology in education, which opens the possibility of cross-cultural comparative studies of the anthropological approach.

Key words: *philosophical and anthropological teaching methodology, self-development of human personality, education, humanistic paradigm, educational system, vocational training, education, anthropogenesis, acmeology.*